דין מותר השמן בחנוכה

כתב הרמב"ם בהלכות מגילה וחנוכה פרק ד' הלכה ה': " אין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה, לא מאחרין ולא מקדימין. שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק. וכמה הוא זמן זה, כמו חצי שעה או יותר. עבר זמן זה אינו מדליק. וצריך ליתן שמן בנר כדי שתהיה דולקת והולכת עד שתכלה רגל מן השוק." דהיינו כמות השמן שצריך להדלקת נרות חנוכה היא כמות המספיקה לשיעור דליקה של חצי שעה או יותר.בהמשך ההלכה כותב הרמב"ם "הדליקה וכבתה אינו זקוק להדליק פעם אחרת." דהיינו אם כבו הנרות, לא תוך כדי ההדלקה, אלא אפילו בתוך מחצית השעה מאז ההדלקה, אינו חייב להדליק מחדש, על מנת להשלים את שיעור הזמן הנדרש, כיון שהדלקה עושה מצוה.
נשאלת השאלה מה עושים עם השמן שנותר במנורת החנוכה ?

כתב הגר"י קאפח זצ"ל בהערה ה': "ומכאן למד הרמב"ן שדעת ההלכות (=הרי"ף) שמותר השמן שבנר חנוכה מותר לכל צרכי חול. ונ"ל אפילו כבה תוך זמנו שלא כדברי קצת הגאונים, שמותר השמן שביום הראשון מוסיף עליו ביום שני ומדליקו, וכן בשאר הימים, והנותר ביום שמיני עושה לו מדורה ושורפו. לפי שהוקצה למצותו. ודעת רבינו וההלכות לדמותן לעצי סוכה ונויה שמותרים לאחר החג, וכ"ש כאן דאפילו בעודו דולק תוך שעורו לא נאסר להשתמש ממנו אלא משום בזוי מצוה, וכן עיקר".

כלומר, כשם שנויי הסוכה ועציה אסורים בשימוש כל ימי החג מפני שהוקצו למצותם. ומותרים אף לשימושי חול לאחר החג, כך הוא דינו של מותר השמן בחנוכה שאין בו שום קדושה. ויהיה מותר אף בשימושי חול לאחר זמן מצות ההדלקה. ולדעת הגר"י קאפח, אפילו אם כבתה בתוך זמנה, מותר להשתמש בשמנה. כי לדעתו האיסור להשתמש בשמן, בעת שהיא דולקת הוא רק משום ביזוי מצוה.

כתב הרמ"א בשו"ע סימן תרעג' סעיף א': "...אם נתערב נר חנוכה האסור בהנאה בשאר נרות אפי' אחד באלף לא בטיל דהוי דבר של מנין. אלא ידליק מן התערובות כ"כ שבודאי נר של היתר דולק עם נר של איסור ואז מותר להשתמש אצלן." דהיינו לדעת הרמ"א דינו של נר החנוכה הינו כחפץ שיש קדושה בגופו ואם הוא מתערב בנרות חולין אפילו באלף לא בטיל. אך לפי הרמב"ם, שיטתו של הרמ"א מופרכת. כי כל איסור השימוש בנרות חנוכה, הוא לא משום שיש קדושה בנר, אלא משום ביזוי מצוה. ודוקא בזמן המצוה, כדין נוי הסוכה.

המשנ"ב אף הוא הרגיש בקושי שבדברי הרמ"א ולכן העיר וכתב: "נתערב [דמקודם לכן לא נאסר. דהזמנה לנר חנוכה לאו מילתא היא]. ואח"כ כבה." [1] דהיינו, המשנ"ב מעיר שהדין שקבע הרמ"א מצטמצם רק עבור נרות חנוכה שהודלקו וכבו בתוך זמן המצוה. שבמקרה כזה יש להתייחס אליהם כדין איסורי הנאה. אך, נרות שהוזמנו ויועדו לצורך חנוכה וטרם נעשה בהם שימוש, לא יחול עליהם דינו של הרמ"א. שכן הזמנה לאו מילתא היא. אך כאמור לשיטת הרמב"ם, גם בנרות וגם בשמנים כאשר נגמרה המצוה, הם מותרים בשימוש ואין בהם כל איסור הנאה. כי גם בזמן שנרות חנוכה דולקים, בזמן הדלקה, יש רק שני איסורים: א.שאסור ליהנות מאורן (לא משמנם). ב.שאסור להשתמש בשמנם, רק משום ביזוי מצוה.

הקליט וערך: רועי בן זריהם
הגיה: ר' משה ירימי

[1] שם ס"ק כא'